

Archeologisch bureauonderzoek

**Plangebied Oostpoort
Stadsdeel Oost**

BO 13-084 Amsterdam 2013

Inhoud

Samenvatting	4
Inleiding	5
1 Administratieve gegevens plangebied	6
1.1 Administratieve gegevens	6
2 Wet- en regelgeving	7
2.1 Algemeen	7
2.2 Rijk	7
2.3 Provincie Noord-Holland	7
2.4 Gemeente Amsterdam	8
2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie	8
3 Historisch-topografische en archeologische inventarisatie	9
3.1 Geomorfologie en bodem	9
3.2 Historie algemeen	9
3.3 Historisch-topografische inventarisatie van het plangebied	10
3.3.1 Ontginning	10
3.3.2 Waterwerken	11
3.3.3 Buitenleven	12
3.3.4 Verstedelijking en industrie	12
3.4 Archeologische inventarisatie van het plangebied	14
3.4.1 Archeologische Monumentenkaart en Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie	14
3.4.2 Vindplaatsen in de omgeving van het plangebied	15
3.4.3 Bodemopbouw	16
3.5 Conclusie: verwachtingsmodel	16
4 Archeologische verwachtingskaart	17
5 Archeologische beleidskaart	19
Conclusie	21
Bronnen	22
Appendix: beleidsvarianten, stroomschema	23

Samenvatting

Bureau Monumenten & Archeologie (BMA) heeft in opdracht van stadsdeel Oost een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor het bestemmingsplangebied Oostpoort. Dit is bedoeld om een beeld te krijgen van de ondergrondse cultuurhistorische waarden die in het plangebied aanwezig kunnen zijn. Een dergelijk bureauonderzoek past binnen de verplichting van gemeenten om conform de Monumentenwet beleid te ontwikkelen ten aanzien van het behoud cq. documentatie van die overblijfselen bij bouwontwikkeling.

Het bureauonderzoek gaat uit van een beknopt overzicht van de historisch-topografische ontwikkeling vanaf de late middeleeuwen tot in de 20ste eeuw van de voormalige Overamstelsepolder, waarin bestemmingsplangebied Oostpoort ligt. Het historisch overzicht wordt aangevuld met archeologische informatie afkomstig van vindplaatsen in de directe omgeving van het plangebied. De historische en archeologische informatie over de ruimtelijk-topografische ontwikkelingen is omgezet naar een beeld van archeologische verwachtingen.

De archeologische verwachtingskaart (p. 17) bestaat uit acht zones. Aan de hand hiervan is een archeologische beleidskaart opgesteld, waarin de beleidsregels en maatregelen voor de vereiste archeologische monumentenzorg zijn vastgelegd. De beleidskaart telt drie zones (p. 19). Hiervoor is gespecificeerd of er bij bouwplanontwikkeling archeologisch vervolgonderzoek nodig is.

Voor het gehele plangebied geldt de wettelijke meldingsplicht. Dit houdt in dat ook in geval geen archeologisch vervolgonderzoek is vereist en toch bodemvondsten ouder dan vijftig jaar worden aangetroffen, dit aan Bureau Monumenten en Archeologie gemeld wordt zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen kunnen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Inleiding

In opdracht van stadsdeel Oost heeft BMA een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd ten behoeve van het bestemmingsplangebied Oostpoort, stadsdeel Oost.

Met het bureauonderzoek wordt een overzicht gegeven van bekende of verwachte archeologische waarden binnen het plangebied. Hierbij is gebruik gemaakt van historische kaarten, relevante publicaties en archiefbronnen in samenhang met archeologische informatie over al bekende vindplaatsen in het plangebied. Deze informatie is samengevat in een archeologisch verwachtingsmodel op basis waarvan de beleidsregels voor erfgoedzorg worden vastgelegd ten behoeve van het bestemmingsplan.

In het bureauonderzoek komen het nationale, provinciale en gemeentelijke archeologiebeleid (hoofdstuk 2), de historische en archeologische achtergronden (hoofdstuk 3) en de archeologische verwachting van het plangebied (hoofdstuk 4) aan de orde, gekoppeld aan een beleidskaart (hoofdstuk 5) die inzichtelijk maakt of en in welke mate archeologische maatregelen binnen (toekomstige) planontwikkeling vereist zijn.

1 Administratieve gegevens plangebied

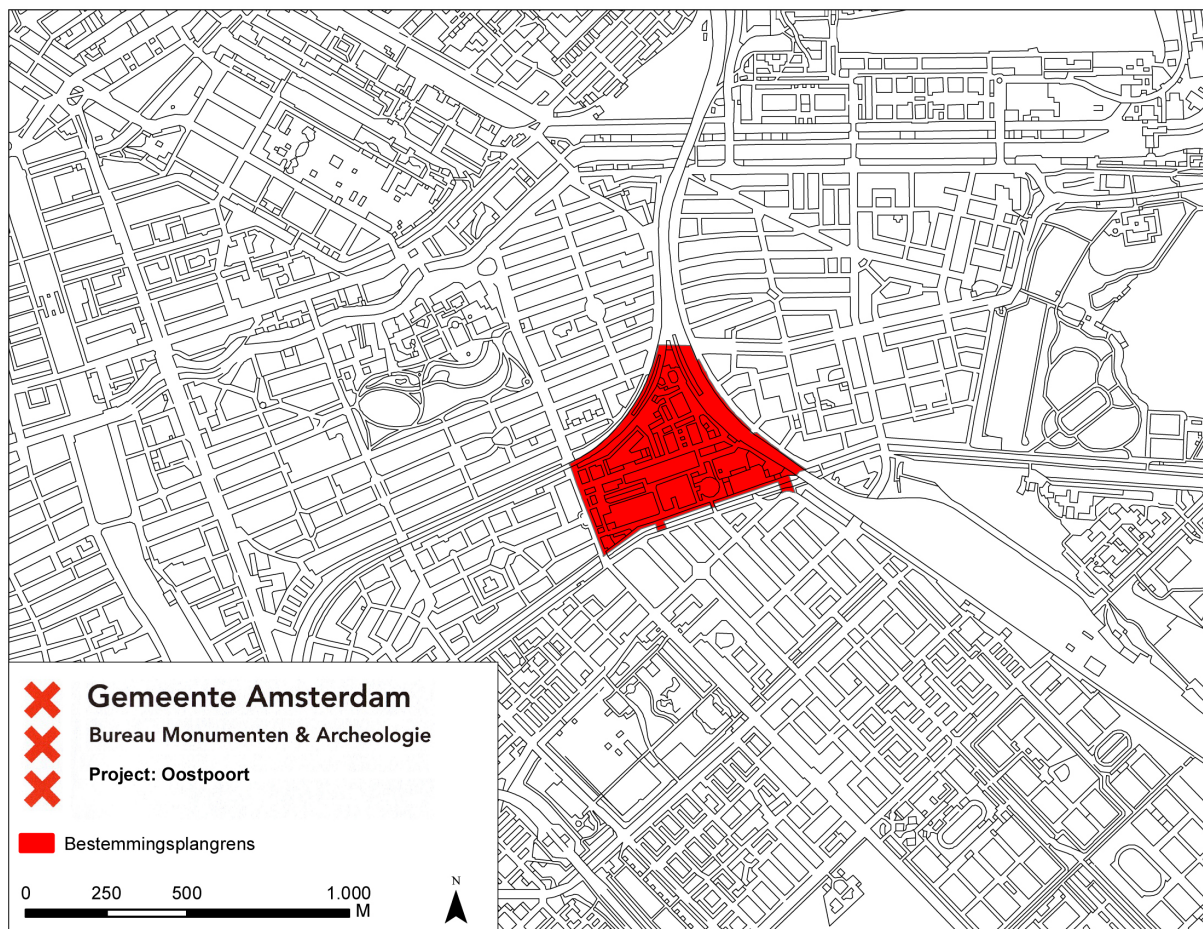
1.1 Administratieve gegevens

Opdrachtgever Stadsdeel Oost
Contactpersoon Mw. F. de Groot
Adres Postbus 94801
Postcode / plaats 1090 GV Amsterdam

Plangebied

Provincie	Noord-Holland	Gemeente	Amsterdam
Plaats	Amsterdam	Kaartblad	25 G
ARCHIS meldingsnr.	58701	ARCHIS afmeldingsnr.	47398
X-coördinaat N	123.901	Y-coördinaat N	486.025
X-coördinaat O	124.356	Y-coördinaat O	485.639
X-coördinaat Z	123.732	Y-coördinaat Z	485.370
X-coördinaat W	123.626	Y-coördinaat W	485.659

Locatie

2 Wet- en regelgeving

2.1 Algemeen

Het archeologische erfgoed bestaat uit voorwerpen en structuren die in de bodem bewaard zijn. Deze materiële overblijfselen vormen een onderdeel van onze leefomgeving. Het beleid voor het archeologisch erfgoed heeft dan ook veel raakvlak met dat van de ruimtelijke ordening. Voor optimale integratie van de archeologie in de ruimtelijke ordening heeft het rijk o.a. de Monumentenwet 1988 en de Wet ruimtelijke ordening aangepast.

2.2 Rijk

Om het bewustzijn van het Europese erfgoed te vergroten hebben de Europese ministers van Cultuur in 1992 het Verdrag van Valletta opgesteld (ook bekend als het Verdrag van Malta). Een van de voorwaarden om dit te bereiken is dat het Europese archeologische erfgoed voor toekomstige generaties beschikbaar blijft.

In Nederland wordt aan dit uitgangspunt invulling gegeven door behoud van archeologisch erfgoed in de bodem (*in situ*) tijdens de planontwikkeling mee te wegen. Als behoud in de bodem (bijvoorbeeld door middel van technische maatregelen of planaanpassing) geen optie is, dan worden archeologische resten opgegraven (behoud *ex situ*). De initiatiefnemer van een ruimtelijk plan, dat bodemverstoring tot gevolg heeft, is verantwoordelijk voor de planologische en de financiële inpassing van het archeologisch onderzoek.

In de Monumentenwet is een bepaling opgenomen dat in elk bestemmingsplan rekening moet worden gehouden met de in de grond aanwezige, dan wel te verwachten archeologische waarden.¹ Ook bevat de Monumentenwet een verplichting om toevalsvondsten te melden (de zgn. meldingsplicht).²

2.3 Provincie Noord-Holland

Als toetsingskader voor bestemmingsplannen en projectbesluiten gebruikt de provincie Noord-Holland de structuurvisie, de Leidraad Landschap en Cultuurhistorie en de Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie (ILC).³ Op grond van de Wro dienen gemeenten bij de vaststelling van bestemmingsplannen, projectbesluiten en beheersverordeningen de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie in acht te nemen. Op de ILC zijn o.a. archeologisch verwachtingsvolle gebieden opgenomen. De waardestellingen van de ILC zijn bedoeld als algemene indicaties die per specifiek plangebied nadere invulling en precisering nodig hebben. Naast de ILC beheert de provincie de Archeologische Monumentenkaart (AMK) van het rijk. Op de AMK staan de beschermde archeologische monumenten, de terreinen van zeer hoge en hoge archeologische waarde en de gebieden met een archeologische betekenis.

¹ Artikel 38a lid 1 van de gewijzigde Monumentenwet schrijft hierover dat *De gemeenteraad bij vaststelling van een bestemmingsplan als bedoeld in artikel 3.1 van de nieuwe Wet ruimtelijke ordening en bij de bestemming van de in het plan begrepen grond, rekening houdt met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten monumenten.* Met 'monument' wordt hier een (onbeschermde) archeologisch monument bedoeld, ofwel alle terreinen welke van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun cultuurhistorische waarde (art. 1 Monumentenwet)

² Artikel 53 van de gewijzigde monumentenwet 1988

³ Provincie Noord-Holland, 2010

2.4 Gemeente Amsterdam

De gemeente Amsterdam vindt het belangrijk dat archeologie vroegtijdig in ruimtelijke ordeningsprocessen wordt geïntegreerd.⁴ Hiermee worden twee doelen gediend. Ten eerste een efficiënte voortgang en kostenbeheersing van bouwprocessen. En ten tweede een kwalitatief goed en stadsbreed uniform beheer van het archeologische erfgoed.

Op basis van de resultaten uit het archeologisch bureauonderzoek wordt bepaald of in het bestemmingsplan regels met betrekking tot archeologie moeten worden opgenomen. De Monumentenwet biedt een tweetal mogelijkheden (artikelen 39-40) die BMA heeft uitgewerkt in de modelregels archeologie.

De bescherming van (verwachte) archeologische waarden in een bestemmingsplan wordt geregeld met een omgevingsvergunning als bedoeld in artikel 2.1 lid 1 van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht. Aan een omgevingsvergunning zijn bouwregels verbonden: die bepalen dat in het belang van de archeologische monumentenzorg de aanvrager van een omgevingsvergunning een archeologisch rapport met selectiebesluit dient te overleggen. Daarnaast kan in het bestemmingsplan worden opgenomen dat een omgevingsvergunning moet worden aangevraagd voor het uitvoeren van aanlegwerkzaamheden.

Aan een omgevingsvergunning kunnen voorschriften worden verbonden. Dit houdt in dat aan de vergunning de verplichting wordt gekoppeld om technische maatregelen tot behoud te treffen, om de archeologische resten op te graven of om de werkzaamheden te laten begeleiden door een archeoloog.

De bouwregels en de omgevingsvergunning voor aanlegwerkzaamheden bevatten daarnaast uitzonderingen die duidelijk maken in welke gevallen archeologisch onderzoek niet nodig is. In Amsterdam gelden elf beleidsvarianten, zoals de uitzondering van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of ondieper dan de 19de of 20ste eeuwse ophogingen (Appendix: beleidsvarianten). In de praktijk komen per plangebied meestal twee tot zes varianten voor.

2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie

Voor de uitvoering van archeologisch onderzoek is door het ministerie van OCW de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) opgesteld. De KNA gaat uit van een gefaseerde aanpak. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen een Bureauonderzoek, een Inventariserend Veldonderzoek, een Archeologische Opgraving (AO) en een Archeologische Begeleiding (Appendix: stroomschema).

Het inventariserend veldonderzoek is bedoeld om de resultaten van het bureauonderzoek te toetsen. Het geeft inzicht in de aanwezigheid en toestand van de archeologische overblijfselen in de bodem. Een opgraving wordt uitgevoerd wanneer er sprake is van een vindplaats met waardevolle archeologische resten. Een archeologische begeleiding houdt in dat de bouwgreep onder begeleiding van een archeoloog wordt uitgevoerd. Elke onderzoeksfase wordt afgesloten met een selectiebesluit. Hierin wordt vastgesteld welke delen van een plangebied in aanmerking komen voor verder archeologisch onderzoek of voor bescherming en welke delen van het plangebied worden vrijgegeven.

Voor archeologisch veldonderzoek is een Programma van Eisen (PvE) vereist. Hierin zijn de kwalitatieve randvoorwaarden en onderzoeksvragen voor het werk vastgelegd. Het vormt de basis voor verdere planning en kostenraming. Het laten opstellen ervan behoort tot de verantwoordelijkheid van de initiatiefnemer van het bouwplan.

⁴ BMA, 2005

3 Historisch-topografische en archeologische inventarisatie

3.1 Geomorfologie en bodem

Het huidige natuurlijke landschap in en om Amsterdam is in grote mate bepaald door de landschapsvorming in het Holocene. Dat is de geologische periode na de laatste IJstijd (vanaf ca. 10.000 v. Chr.). Er heerste toen een gematigd klimaat waarin in enkele duizenden jaren grote pakketten veen groeiden in de kuststreek. Dit Hollandveen bevindt zich in de huidige ondergrond op gemiddeld 2 à 3 m ÷ NAP.

Het natuurlijke landschap werd vanwege grootschalige veenontginningen vanaf de 11de eeuw omgevormd tot een veenweidegebied. Aangezien de waterhuishouding een cruciale rol speelde bij de veenontginningen, begon tegelijkertijd de aanleg van het stelsel van (zee)dijken ter bescherming van het nieuwe bouw- en akkerland. Later, in de 17de en 18de eeuw, volgden de droogmakerijen waarbij grote watergebieden in Noord-Holland werden ingepolderd.

3.2 Historie algemeen

De vroegste sporen van menselijke bewoning of activiteiten binnen het gemeentelijk gebied van Amsterdam gaan dankzij recente vondsten in de Noord/Zuidlijn bouwputten op het Damrak en Rokin terug tot het late Neolithicum (ca. 2400 v. Chr.). Ook rond de stad, op vooral de hoger gelegen strandwallen, zijn dergelijke oude vindplaatsen.

De oudste stedelijke bewoningssporen, voor zover nu archeologisch bekend, beginnen in de 12de eeuw en zijn teruggevonden aan de Nieuwendijk / Kalverstraat en de Warmoesstraat/Nes. Met de aanleg van de (Nieuwezijds en Oudezijds) burgwallen in de 14de eeuw startte het proces van stadsvorming. De stad had eerst een aarden omwalling als verdedigingswerk die in het laatste kwart van de 15de eeuw werd vervangen door een stenen stadsmuur. De laatmiddeleeuwse stad was omsloten door de huidige Singel aan de westkant en de Geldersekade en Kloveniersburgwal aan de oostkant. In de periode 1585-1663 groeide de stad explosief door vier stadsuitbreidingen. Ten tijde van de Eerste Uitleg (1585-1586) verplaatste de stadsrand zich naar de huidige Herengracht en de Oudeschans. Bij de Tweede Uitleg (1592-1596) kwamen er vier nieuwe woon- en werkeilanden (Marken, Uilenburg, Rapenburg en Vlooienburg) aan de oostkant van de stad. In 1613 ontstond met de Derde Uitleg aan de westzijde van de stad de woon- en werkbuurten de Jordaan en het eerste deel van de grachtengordel tot aan de Leidsegracht. De vroeg 17de-eeuwse stad werd beschermd door een aarden wal met 11 bolwerken ontworpen naar de nieuwste fortificatieplannen uit Italië. Met de Vierde Uitleg van 1663 werd in de Gouden Eeuw het halfcirkelvormige stadsplan van Amsterdam voltooid. De nieuwe bakstenen stadswal kreeg in totaal 26 bolwerken en had een gracht in het tracé van de huidige Singelgracht. Het oostelijk deel van de grachtengordel werd aangelegd over de Amstel en aan het IJ kwamen de drie oostelijke haveneilanden Kattenburg, Wittenburg, Oostenburg.

De eerste woonwijken buiten de Singelgracht ontstonden naar aanleiding van het uitbreidingsplan Kalff in 1877, gevolgd door een tweede ring na annexatie van grote delen van de gemeenten Nieuwer-Amstel en Sloten in 1896. De 20ste-eeuwse groei van de stad valt uiteen in vier fasen. Tussen 1915 en 1940 werd in Noord, Oost, Zuid en West de Gordel 20-40 gebouwd. Deze wordt gevolgd door de naoorlogse tuinsteden in West, Buitenveldert en Noord, en in de jaren zestig en zeventig door het volbouwen van de Bijlmermeerpolder. Met IJburg borduurt de stad begin 21ste eeuw weer voort op het concept van vier eeuwen tevoren, het creëren van stedelijk areaal in en aan het IJ. Daarnaast wordt door de bouw van woningen binnen het bestaande stedelijk gebied ingezet op verdichting van de stad.

3.3 Historisch-topografische inventarisatie van het plangebied

Plangebied Oostpoort ligt grotendeels in de voormalige Overamstelsepolder, ten zuidoosten van de Amsterdamse binnenstad. Voor de historisch-topografische analyse van dit gebied zijn verschillende cartografische bronnen gebruikt, waaronder de kaart van Mol (1770), de Topografisch Militaire Kaart (1854) en de kaart van Publieke Werken uit 1929.

3 Het plangebied (rood omlijnd) op de Topografisch Militaire Kaart uit 1854

3.3.1 Ontginning

De voormalige Overamstelsepolder, waar het plangebied deel van uitmaakt, wordt begrensd door de Singelgracht, Zeeburgerdijk, Watergraafsmeer en de Amstel. Op haar beurt maakte deze polder deel uit van Amstelland, het landelijke gebied van Amsterdam aan weerszijden van de Amstel. De ontginning van dit gebied begon vermoedelijk eind 11de eeuw, waarbij werd gestart in de polder De Ronde Hoep, ten zuiden van Ouderkerk aan de Amstel. Vanaf daar verplaatsten de ontginningsactiviteiten zich langs de ontginningsbasis, de Amstel, naar het noorden.⁵

Haaks op de Amstel, tegen de veenkussens op, werden parallel aan elkaar sloten gegraven, waardoor het landschap werd ontwaterd en land beschikbaar kwam dat geschikt was voor akkerbouw. De ontginningen resulteerden in een systematisch verkaveld landschap met langgerekte percelen. In de latere Overamstelsepolder zouden deze percelen zich uitstrekken tot de huidige Molukkenstraat (afb. 3). Aan de kopse kant van de percelen verrezen boerderijen op huisterpen en ontstond de voor het ontginningslandschap typerende lintbebouwing.

Het ontwateren van het veen zette een oxidatie in gang die het veen deed inklinken. De landerijen kwamen dan ook jaar na jaar lager te liggen en werden natter. Hierdoor stapten de boeren geleidelijk over van akkerbouw op veeteelt. Als reactie op de ontwikkeling werden telkens nieuwe stroken veen in cultuur gebracht, waarbij de bewoning zich verplaatste en de achterkade als secundaire ontginningsas in gebruik werd genomen.⁶

⁵ Stol 1993, 29; Borger 1987, 16-17

⁶ Stol 1993, 29; Borger 1987, 16-17

3.3.2 Waterwerken

Het continue proces van bodemdaling in het veengebied bracht niet alleen een geleidelijke vernatting met zich mee, maar leidde ook tot een toenemende invloed van de zee op het landschap.⁷

Regelmatige overstromingen leidden tot voor voortgaande erosie van het veen en daarmee tot het ontstaan van grote binnenmeren, waaronder het Watergraafs- of Diemermeer. Om verder landverlies tegen te gaan gaven de graven van Holland in het begin van de 13de eeuw opdracht tot de aanleg van een zeedijk langs de gehele kust van het IJ, waarvan de huidige Zeeburgerdijk deel uitmaakt.

Ondanks de maatregelen werd het gebied ten zuidwesten van de Zeeburgerdijk in de eeuwen die volgden nog regelmatig geteisterd door overstromingen. Een belangrijke stap in de bescherming hiertegen was de drooglegging van het Watergraafsmeer. Na langdurige discussie – het meer had een belangrijke defensieve functie voor Amsterdam – werd hier in 1624 toe besloten. Om het meer werd een ringdijk aangelegd met molens om water naar de Amstel en Zuiderzee af te voeren (afb. 4). Vijf jaar na de start van het project was de Watergraafsmeerpolder een feit.

Een neveneffect van de drooglegging van het meer was dat nu ook het land ten noorden van de ontstane polder bemalen moest worden. Op 19 december 1633 werd dan ook een octrooi uitgevaardigd om dit stuk land te bedijken en molens te plaatsen. Zo ontstond de Overamstelse- of Oetewalerpolder.⁸

4 De ringvaart en –dijk rondom de Watergraafsmeerpolder met de Oetewalertolbrug vanuit het westen. Ook is op de achtergrond de bebouwing aan de oostzijde van de Oetewalerweg te zien. (Tekening G. Lambrechts 1817, SAA)

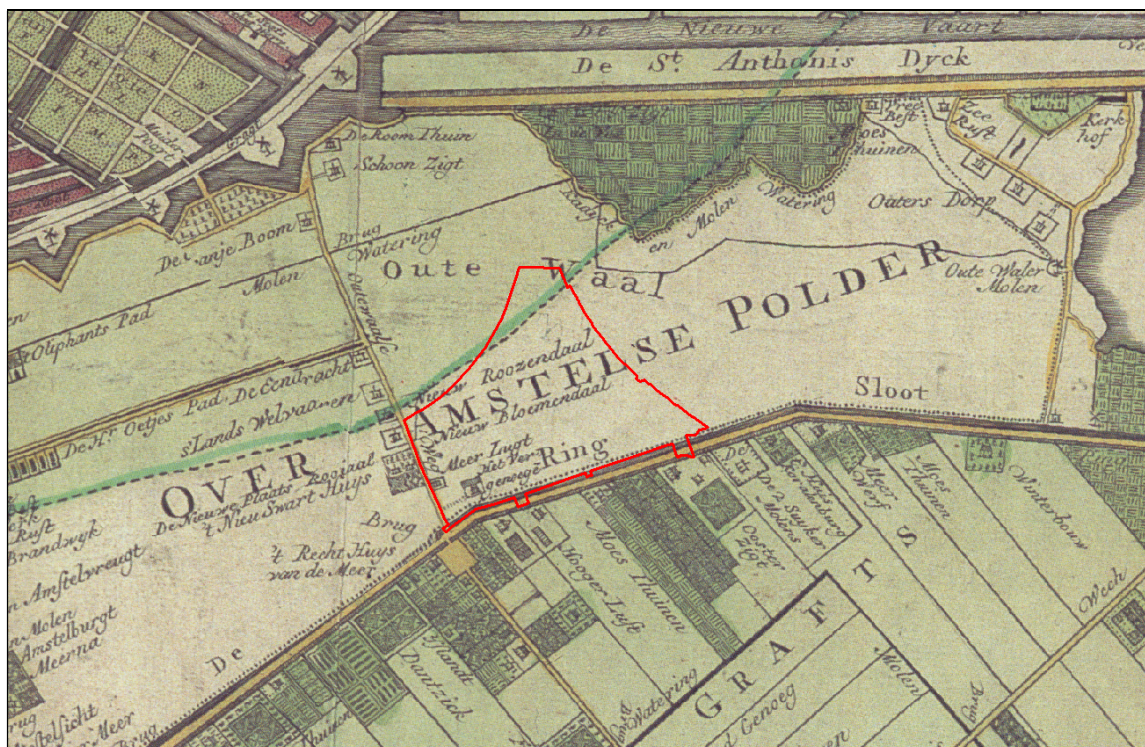
⁷ Borger 1987, 17

⁸ Heijdra & Popma 2001, 11

3.3.3 Buitenleven

Om de nieuwe Watergraafsmeerpolder in verbinding te brengen met de stad, werd de bestaande Oetewaler- of Houtewalerweg rond 1629 doorgetrokken tot aan de Middenweg. Een houten brug over de Ringdijk, de Oetewaler- of Tolbrug, zorgde voor de aansluiting. Voordien had de weg niet verder dan het dorpje Houtewaal geleid, dat met de oostelijke uitbreiding van de Amsterdamse grachtengordel in de 17de eeuw is verdwenen.⁹

Met de bebouwing van de Watergraafsmeer groeide de Oetewalerweg al snel uit tot een belangrijke verkeersader. Desondanks behield de Overamstelsepolder lange tijd een landelijk karakter en gezien de nabijheid van Amsterdam was het een gewild stedelijk recreatiegebied. Zoals te zien is op de kaart van Mol (afb. 5) verrezen langs de Oetewalerweg verschillende buitenplaatsen en herbergen, zoals *Meer Lugt* en *Het Vergenoeg* binnen het plangebied Oostpoort.¹⁰

5 Het plangebied (rood omlijnd) op de kaart van Mol (1770)

3.3.4 Verstedelijking en industrie

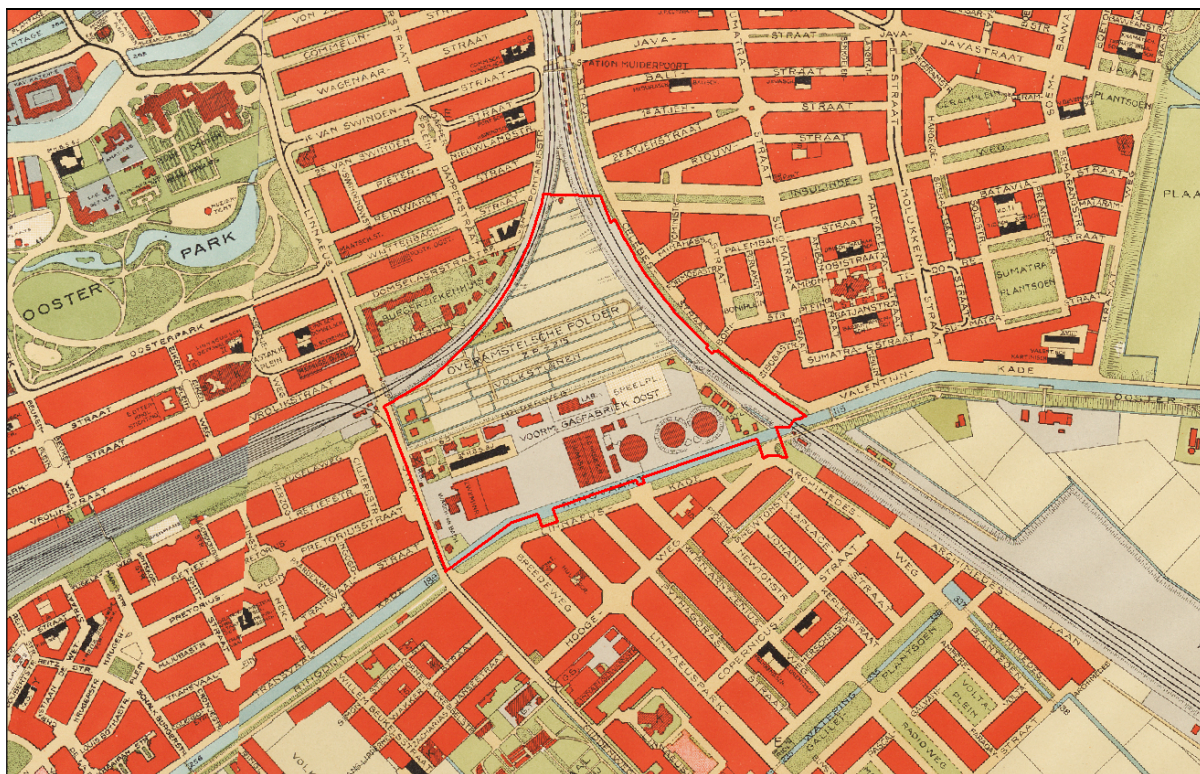
Tot ver in de 19de eeuw was een groot deel van de Overamstelse Polder nog een buitenstedelijk gebied dat deel uitmaakte van de gemeente Nieuwer-Amstel (afb. 3). De eerste veranderingen binnen het plangebied betroffen de aanleg van de oostelijke spoorlijn van Amsterdam richting Amersfoort, en in 1885, de gereedkoming van de Oostergasfabriek langs de Oetewalerweg. Het complex van de Imperial Continental Gas Association zou in de decennia hierna nog verschillende uitbreidingen ondergaan.¹¹ Met de annexatie van de volledige Overamstelsepolder door de gemeente Amsterdam in 1896 kwam de weg open te liggen voor verstedelijking van het plangebied.¹² Met uitzondering van de locatie waar in 1939 het Muiderpoortstation verscheen, bleef een groot deel van het terrein echter tot ver in de 20ste eeuw onbebouwd, gezien het gebruik door volkstuinen (afb. 6).

⁹ Heijdra & Popma 2001, 14-15

¹⁰ Heijdra & Popma 2001, 14-17

¹¹ Kruizinga 2002, 785

¹² De Rooy 2006, 451

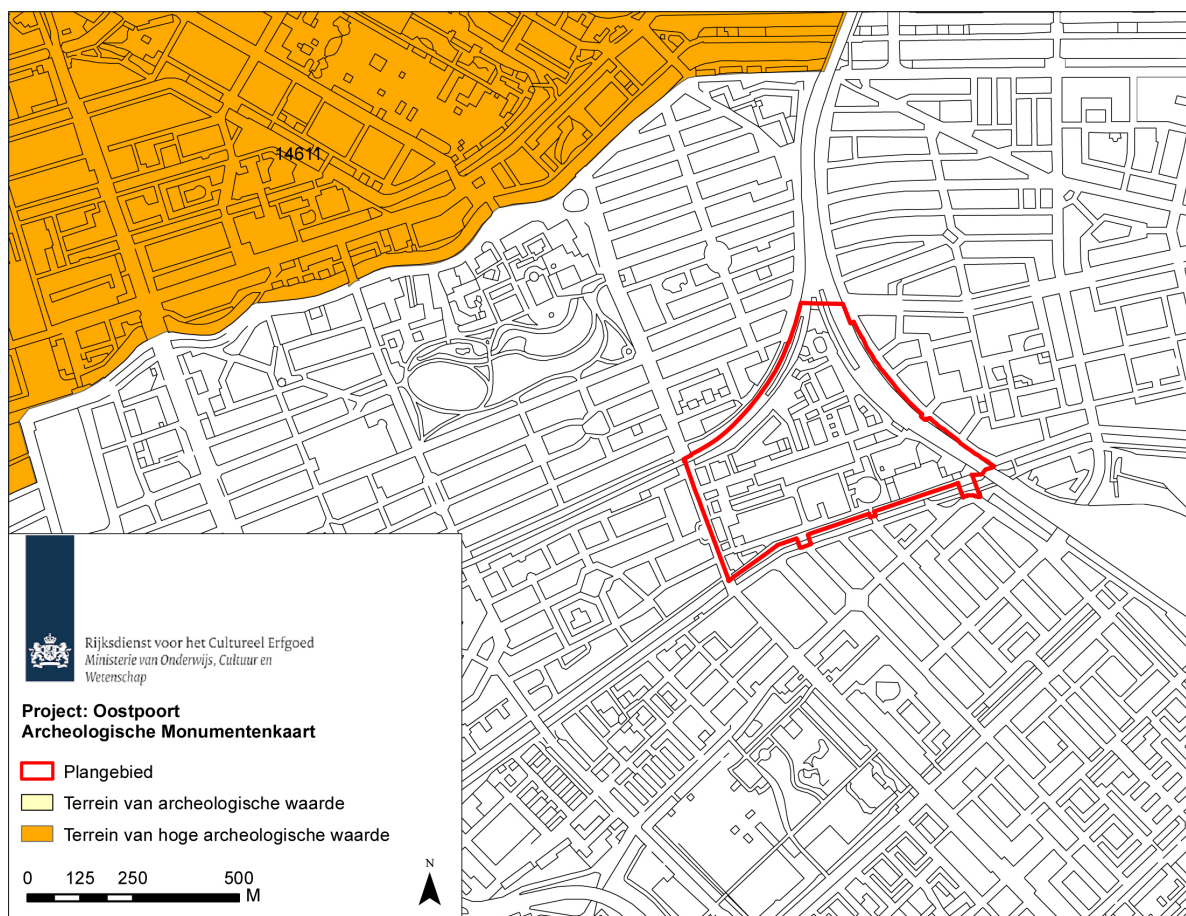

6 Het plangebied (rood omlijnd) op de kaart van Publieke Werken (1929)

3.4 Archeologische inventarisatie van het plangebied

3.4.1 Archeologische Monumentenkaart en Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie

Binnen het plangebied zijn volgens de Archeologische Monumentenkaart (AMK) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed geen archeologische monumenten aangewezen. Ook is geen archeologische waardering aan het gebied toegekend. De Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie van de Provincie Noord-Holland komt overeen met het AMK-kaartbeeld. De verwachtingen op deze kaarten zijn algemeen van aard en dienen in het geval van bouwplanvorming nader te worden uitgewerkt. Een inhoudelijke en ruimtelijke specificatie van de archeologische verwachtingen volgt in het volgende hoofdstuk en is gebaseerd op de historisch-topografische analyse.

7 Het plangebied Oostpoort (rood omlijnd) op de Archeologische Monumentenkaart (AMK, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, juli 2010). Dit kaartbeeld is ook opgenomen in de Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie van de Provincie Noord-Holland

3.4.2 Vindplaatsen

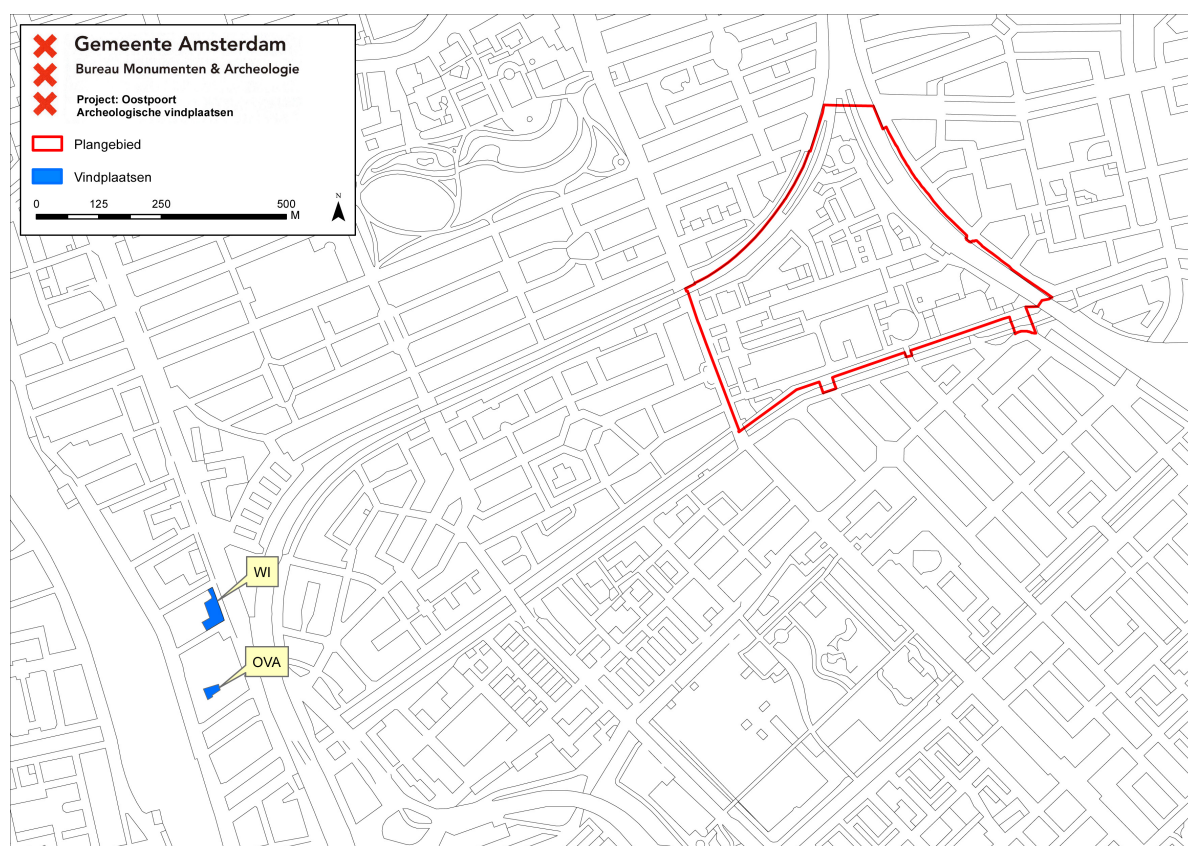
In het plangebied is tot op heden geen archeologisch veldonderzoek uitgevoerd. Concrete aanwijzingen over de kwaliteit van archeologische sporen zijn daarom niet voorhanden. Wel is op andere locaties in de Overamstelsepolder archeologisch veldwerk verricht. De voor het plangebied relevante onderzoeken worden hieronder kort besproken.

Overamstelstraat (OVA)

In 2004 heeft BMA veldonderzoek (OVA) verricht op een locatie ten westen van het plangebied aan de Wibautstraat. Daarbij zijn bewoningssporen in de vorm van greppels en een bakstenen vloer uit de 18de eeuw aangetroffen. Het Hollandveen bevond zich in op dit terrein op gemiddeld 3,00 ÷ NAP.¹³

Wibautveste (WI)

De natuurlijke bodemopbouw bleek op deze locatie geheel intact tot 4 m ÷ NAP. De gelaagdheid bestond uit de mariene kleiafzettingen van het Laagpakket van Wormer, gevolgd door verschillende fasen van veengroei uit de periode waarin het terrein verlandde. Sporen van menselijke activiteit, bestaande uit ophogingslagen, bevonden zich tussen 4,5 m ÷ NAP en 2 m ÷ NAP. Deze bovenste zone was zwaar verstoord door 19de-eeuwse bouwactiviteiten. Hiermee waren ook alle eventueel aanwezige sporen van de 17de-eeuwse buitenplaats *Amstelburgt* uitgewist.¹⁴

8 Het plangebied (rood omlijnd) en de archeologische vindplaatsen in de nabije omgeving

¹³ Gawronski & Veerkamp 2008, 9-10

¹⁴ Idem 2008, 9-10

3.4.3 Bodemopbouw

De bovenste laag van de ondergrond van de voor het plangebied relevante vindplaatsen bestaat uit in het begin van de 20ste eeuw aangebrachte grond. Het oorspronkelijke polderpeil bevond zich in de Overamstelsepolder op ca. 2 m ÷ NAP.¹⁵ Op basis van de huidige maaiveldhoogte op het terrein van de Oostergasfabriek (ca. 1 m + NAP) kan er vanuit gegaan worden dat het oorspronkelijke maaiveld met eventuele archeologische sporen of vondsten zich hier nu op een diepte van ca. 3 m onder het huidige maaiveld bevindt. Het overige deel van het terrein ligt tegenwoordig op ca. 0,5 m + NAP. Hier kunnen eventuele sporen dan ook vanaf ca. 2,5 m onder maaiveld worden verwacht.

Vermoedelijk is de archeologische kwaliteit van de ondergrond in het plangebied echter aangetast, zoals onder meer blijkt uit archeologisch onderzoek bij de Wibautveste. In het geval van het plangebied is dit met name het gevolg van de aanleg van de Oostergasfabriek en recente bebouwing langs de Linnaeusstraat. Daarbij zijn het oorspronkelijke maaiveld en de bijbehorende bodemopbouw waarschijnlijk verstoord.

3.5 Conclusie: verwachtingsmodel

Uitgaande van de historisch-topografische inventarisatie zijn binnen het plangebied Oostpoort in principe sporen van ontginning, landgebruik en bewoning te verwachten. Restanten van landgebruik kunnen bestaan uit ontginningsloten en losse vondsten. In de Ringvaart van de Watergraafsmeerpolder kunnen eveneens losse vondsten en afval worden verwacht. Dergelijke sporen vertonen in de regel een wijde verspreiding en weinig samenhang. De meest geconcentreerde sporen worden verwacht langs de Linnaeusstraat. Aan deze voormalige verbindingsweg tussen Amsterdam en de Watergraafsmeerpolder kunnen resten van buitenplaatsen en andere kleinschalige bebouwing liggen.

Ten aanzien van de algehele verwachting voor het plangebied dient echter rekening te worden gehouden met diepgaande verstoring van de bodemopbouw ten gevolge van grootschalig grondverzet gedurende de 19de en 20ste eeuw.

¹⁵ Kaart van Publieke Werken (1929)

4 Archeologische verwachtingskaart

Op basis van de historisch-topografische inventarisatie (hoofdstuk 3) zijn binnen het plangebied Oostpoort materiële overblijfselen te verwachten die samenhangen met de gebruiksgeschiedenis van de 12de eeuw tot het begin van de 20ste eeuw. Dit leidt tot een verwachtingskaart van de materiële neerslag voor het plangebied met acht zones.

A: Overamstelsepolder

Hier kunnen sporen voorkomen die verband houden met bewoning en landgebruik vanaf de 12de eeuw. De materiële neerslag betreft erven, terpen, verkavelingsporen en sloten uit de ontginningsperiode (12de/13de eeuw) tot en met de 20ste eeuw. Dergelijke overblijfselen hebben een wijde verspreiding. De archeologische verwachting is daarom laag.

B: Bewoningszone langs de Oetewalerweg

Betreft de zone van bewoning aan de 17de-eeuwse weg. De materiële neerslag betreft sporen van ophogingen, gebouwen, losse vondsten en afval. Vanwege de lange gebruikperiode hebben de archeologische sporen een hoge dichtheid en een sterke onderlinge samenhang. De archeologische verwachting is daarom hoog.

C: Bewoningszone langs de Ringvaart

De zone van bewoning aan de 17de-eeuwse Ringvaart. De materiële neerslag betreft sporen van ophogingen, gebouwen, losse vondsten en afval. Vanwege de lange gebruikperiode hebben de archeologische sporen een hoge dichtheid en een sterke onderlinge samenhang. De archeologische verwachting is daarom hoog.

D: Buitenplaats of herberg *Het Vergenoeg*

De materiële neerslag van de 17de- of 18de-eeuwse buitenplaats of herberg betreft sporen van ophogingen, gebouwen, losse vondsten en afval. Vanwege de lange gebruikperiode hebben de archeologische sporen een hoge dichtheid en een sterke onderlinge samenhang. De archeologische verwachting is daarom hoog.

E: Buitenplaats of herberg *Meer Lugt*

De materiële neerslag van de 17de- of 18de-eeuwse buitenplaats of herberg betreft sporen van ophogingen, gebouwen, losse vondsten en afval. Vanwege de lange gebruikperiode hebben de archeologische sporen een hoge dichtheid en een sterke onderlinge samenhang. De archeologische verwachting is daarom hoog.

F: Oetewalerweg

Deel van de 17de-eeuwse weg. De materiële neerslag betreft losse vondsten, afval en sporen van de wegstructuur. Dergelijke sporen hebben een geringe onderlinge samenhang en een wijde verspreiding. De archeologische verwachting is daarom laag.

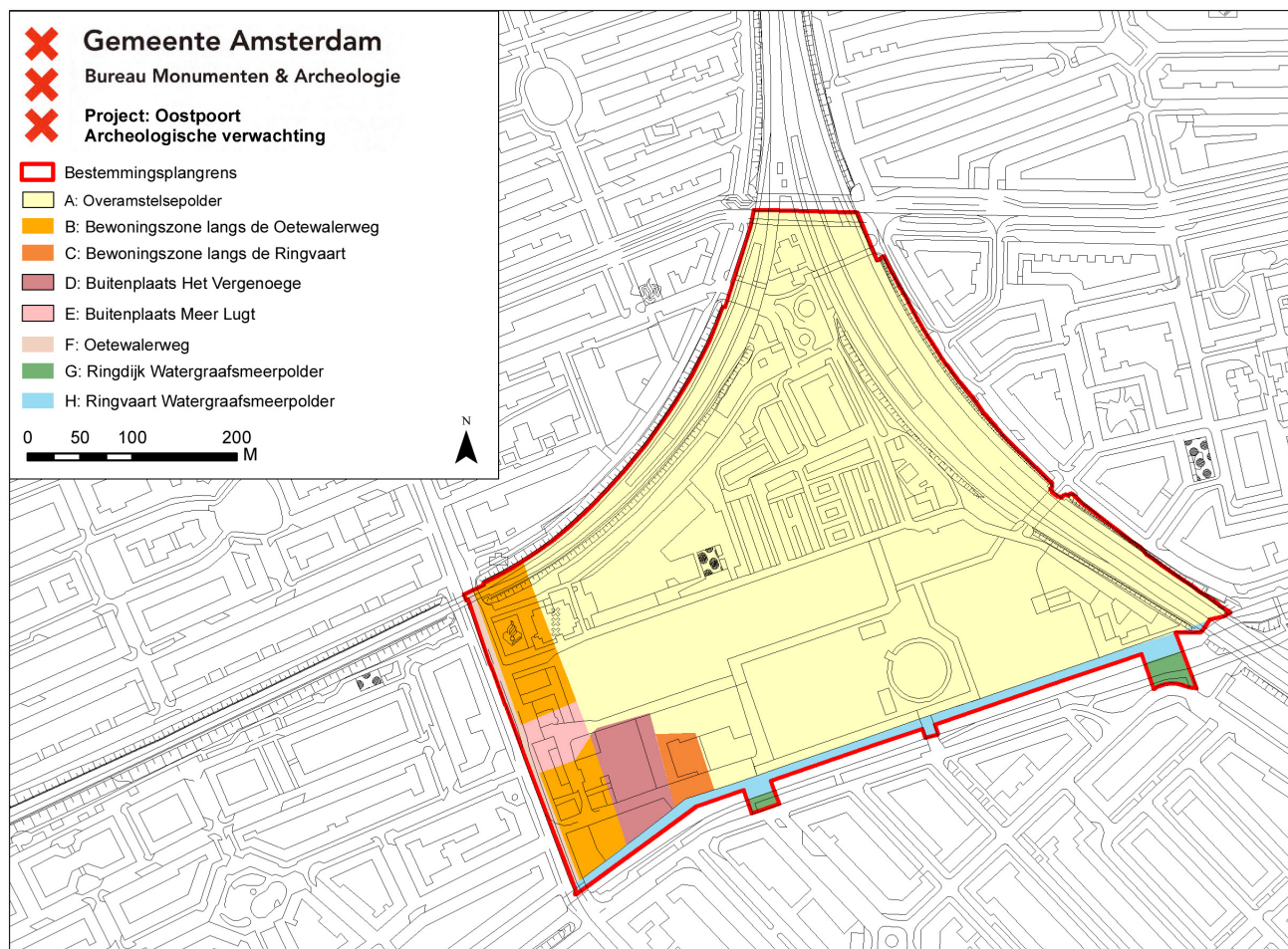

G: Ringdijk Watergraafsmeerpolder

Het tracé van de ringdijk uit de eerste helft van de 17de eeuw. De eventuele materiële neerslag houdt verband met de dijk aanleg, en bestaat uit losse vondsten, afval of sporen van de dijkstructuur. De overblijfselen hebben een hoge dichtheid en sterke samenhang, en de verwachting is dan ook hoog.

Zone H: Ringvaart Watergraafsmeerpolder

De materiële neerslag betreft losse vondsten en afval: in de ringvaart gegooide of verloren voorwerpen. Dergelijke overblijfselen hebben geen samenhang en hebben een wijde verspreiding. De archeologische verwachting is daarom laag.

5 Archeologische beleidskaart

De archeologische beleidskaart van het plangebied Oostpoort is bedoeld als een ruimtelijk schema van de maatregelen die nodig zijn voor de zorg voor het archeologisch erfgoed binnen bepaalde zones of locaties in het plangebied. De verwachtingen worden gekoppeld aan de huidige toestand van het terrein en mogelijk opgetreden bodemverstoringen. De clustering van de verwachtingszones resulteert in een beleidskaart met daarop drie zones met bijbehorende specifieke beleidsmaatregel (Appendix: beleidsvarianten, stroomschema).

Beleidsvariant 5:

Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of minder dan 2,00 m onder maaiveld.

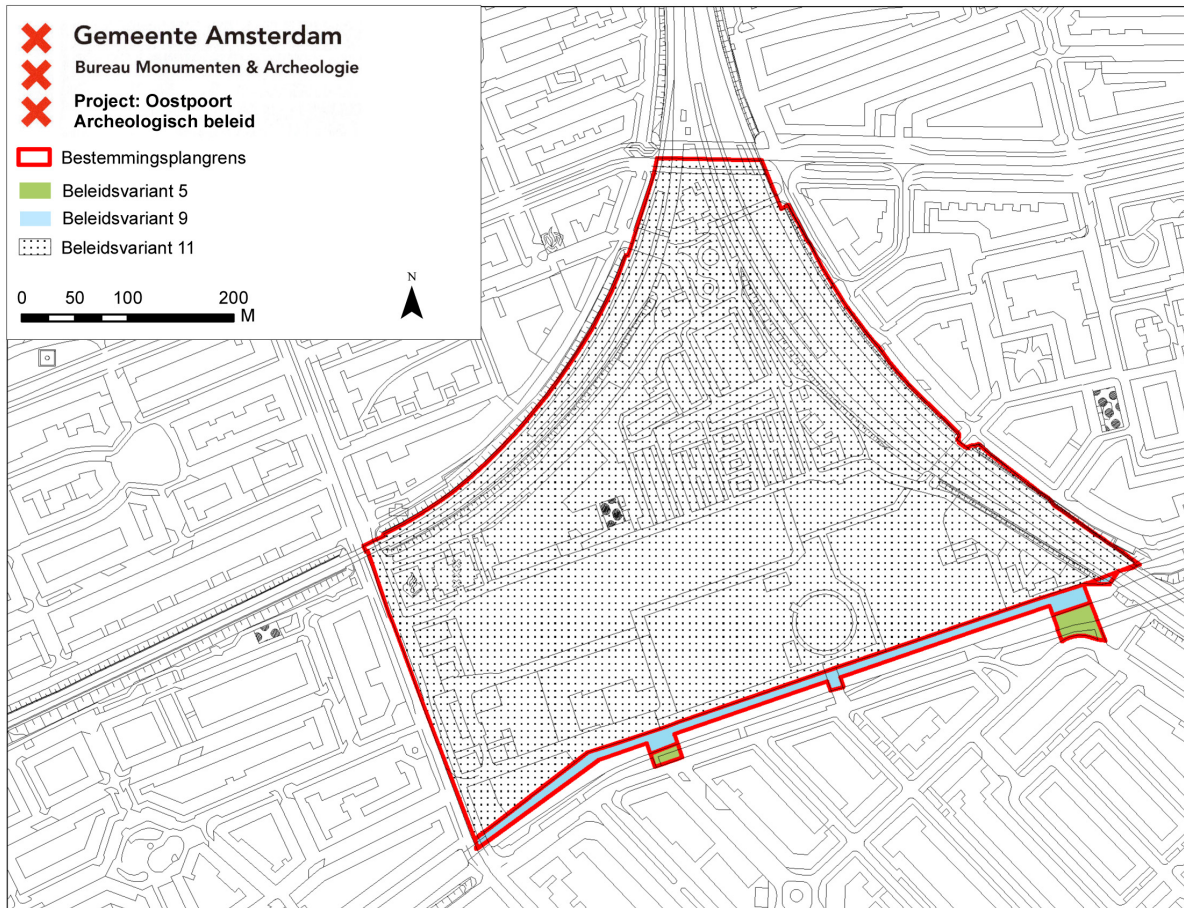
Beleidsvariant 9:

Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de waterbodem kleiner dan 10.000 m².

Beleidsvariant 11:

Voor deze delen van het plangebied geldt een negatieve verwachting, vanwege de hoge mate van verstoring en/of de lage verwachting. Daarmee zijn deze delen van het plangebied vrijgesteld van verdere archeologische maatregelen.

Conclusie

Het voorliggende bureauonderzoek naar archeologische waarden is uitgevoerd voor het bestemmingsplangebied Oostpoort. Hiervoor gelden drie archeologische beleidszones.

Voor de eerste zone geldt vrijstelling van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of minder diep dan de 2,00 m beneden maaiveld.

Voor de tweede zone geldt vrijstelling van archeologisch veldonderzoek bij ingrepen in de waterbodem kleiner dan 10.000 m².

Voor de derde zone geldt vrijstelling van archeologische maatregelen bij alle bodemingrepen.

Voor het gehele plangebied geldt de wettelijke meldingsplicht. Dit houdt in dat ook in geval geen archeologisch vervolgonderzoek is vereist en toch bodemvondsten ouder dan vijftig jaar worden aangetroffen dit aan Bureau Monumenten en Archeologie wordt gemeld zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Bronnen

Digitale bronnen

Archeologisch Informatiesysteem (ARCHIS): <http://www.archis.nl/archisii/html/index.html>
Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie provincie Noord-Holland: <http://maps.noord-holland.nl/extern/gisviewers/ilc/>
Stadsarchief Amsterdam (SAA): <http://beeldbank.amsterdam.nl/>

Literatuur

BMA, *Ruimte voor Geschiedenis. Beleidsnota Monumenten en Archeologie Amsterdam 2005-2010*, Amsterdam 2005
BMA, *Erfgoedagenda Amsterdam 2010-2014*, Amsterdam 2010
Borger, G.J., 'Ontgonnen, bedijkt, bebouwd. De agrarische voorgeschiedenis van het stedelijk gebied,' in: W.F. Heinemeijer, & M. F. Wagenaar, *Amsterdam in kaarten. Verandering van de stad in vier eeuwen cartografie*, Ede/Antwerpen 1987, 16-17
Gawronski, J. & J. Veerkamp, *Het Luycksterrein, Inventariserend veldonderzoek Overamstelstraat (2004)*, Amsterdam 2008.
Heijdra, t. en Popma, M., *Stomweg gelukkig in Amsterdam Oost*, Alkmaar 2001.
Kruizinga, J. *XYZ van Amsterdam*, Amsterdam 2002
Provincie Noord-Holland, *Leidraad Landschap en Cultuurhistorie Noord-Holland. Ontwikkelen met Ruimtelijke Kwaliteit*, Haarlem 2010
Rooy, P. de, Een woelige wereldstad, in: R. Aerts en P. de Rooy, *Geschiedenis van Amsterdam – hoofdstad in aanbouw 1813-1900*, Amsterdam 2006
Stol, T., *Wassend water, dalend land. Geschiedenis van Nederland en het water*, Utrecht/Antwerpen 1993
Veerkamp, J.A.G., *Mammoeten in Amsterdam? Een inventarisatie van archeologische aandachtspunten bij de aanleg van de Noord/Zuid Metrolijn*, Amsterdam 1997.

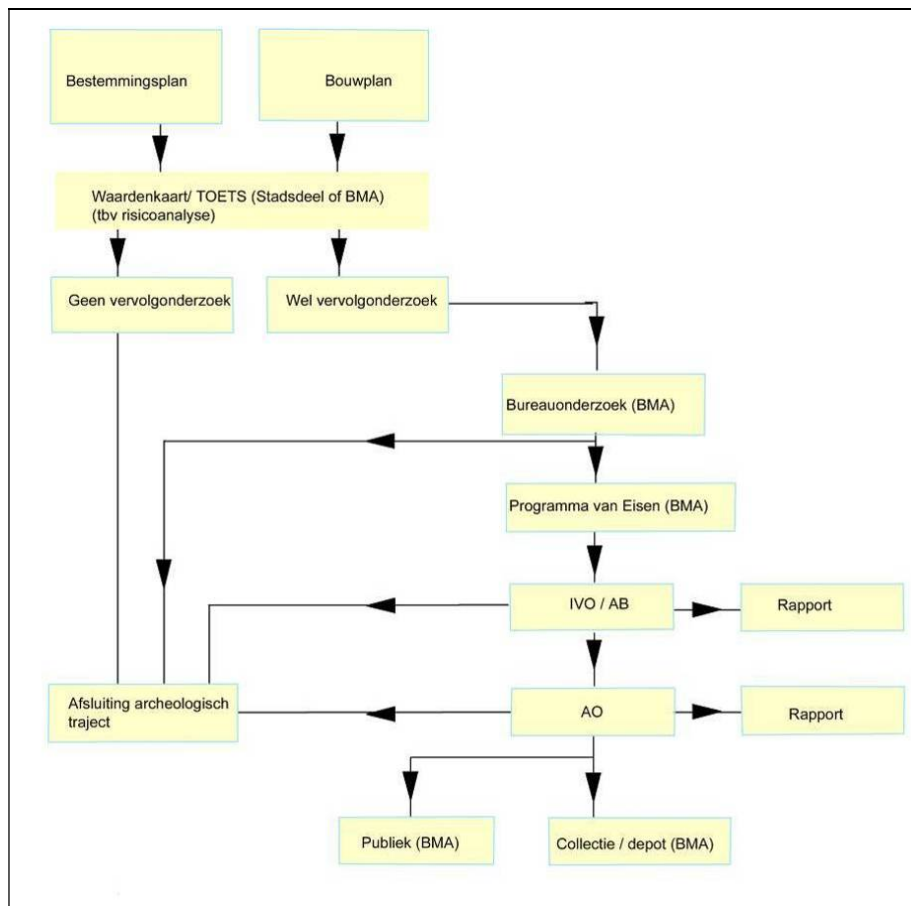
Appendix: beleidsvarianten, stroomschema

Het archeologisch beleid wordt als maatwerk voor een bepaald plangebied in Amsterdam vastgesteld aan de hand van elf varianten, die een afweging bieden op basis van de aard van de verwachting in combinatie met de specifieke (oppervlakte/diepte) bodemingreep.

- 1: Gebieden met bekende archeologische waarden. Aangezien hier met zekerheid archeologische overblijfselen aanwezig zijn, is bij elke bodemingreep ongeachte het oppervlak of de diepte archeologisch onderzoek noodzakelijk.
- 2: Bebouwde gebieden binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 50 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 3: Gebieden langs nog aanwezige historisch infrastructurele assen / in een historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. Deze gebieden zijn onbebouwd of de bebouwing dateert van vóór de 19de eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 4: Bebouwde gebieden langs nog in het landschap zichtbare historisch infrastructurele assen / in historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. De bebouwing dateert uit het einde van de 19de eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of ondieper dan de 19de en 20ste eeuwse ophogingen.
- 5: Bebouwde gebieden langs voormalige (overbouwde of opgehoogde) historisch infrastructurele assen / in een historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. De bebouwing of ophoging dateert uit de 20ste eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of ondieper dan de 20ste eeuwse ophogingen.
- 6: Onbebouwde gebieden in de landelijke periferie van Amsterdam. Hier liggen archeologische vondsten dicht aan het oppervlak, zodat relevante archeologische lagen kunnen zijn opgenomen in de bouwvoor. De bouwvoor heeft gemiddeld een diepte van 0,3 – 0,5 m waaronder een eerste sporenvlak zichtbaar wordt. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 7: Bebouwde gebieden binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). De bebouwing dateert uit het einde van de 19de en de 20ste eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of ondieper dan de 19de en 20ste eeuwse ophogingen.
- 8: Terreinen die als vaarweg in gebruik zijn binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de waterbodem kleiner dan 500 m².
- 9: Gebieden die als vaarweg in gebruik zijn of waren binnen en buiten het historische centrum van Amsterdam. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de (voormalige) waterbodem binnen het historisch centrum kleiner dan 2.500 m² en buiten het historisch centrum kleiner dan 10.000 m².
- 10: Gebieden die onder water liggen, of die onder water gelegen hebben en ingepolderd zijn of opgespoten zijn. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen kleiner dan 10.000 m² of in de oorspronkelijke waterbodem of in het oorspronkelijke maaiveld.
- 11: Gebieden zonder archeologische overblijfselen vanwege eerder archeologisch onderzoek of grootschalig grondverzet voor bijv. zware funderingen, kelders, tunnels e.d. Verder betreft het gebieden in de voormalige landelijke periferie van Amsterdam buiten de Singelgracht met een lage archeologische verwachting die bovendien opgehoogd, onderheid en bebouwd zijn aan het einde

van de 19de en in de 20ste eeuw. Voor al deze situaties geldt een vrijstelling van archeologisch onderzoek. Gebieden waar al archeologisch onderzoek heeft plaatsgevonden zijn wel indirect van belang voor archeologische planning omdat ze aanwijzingen geven voor de eventuele aanwezigheid van archeologische resten in omliggende gebieden.

Voor de beleidsvarianten, 4, 5 en 7 tot en met 10 geldt dat het dieptecriterium op de uiteindelijke beleidskaart nader wordt gespecificeerd.

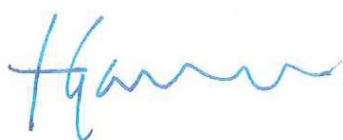

Stroomschema archeologie BMA

Colofon

Archeologisch Bureauonderzoek 13-084

Voor akkoord controle proces en waardestelling:

BRL SIKB 4000 PROTOCOL 4002

Hoofd afdeling Archeologie BMA
Prof. dr. J.H.G. Gawronski

Datum:	09-10-2013
Status:	definitief
Redactie:	prof. dr. J.H.G. Gawronski
Tekst:	T. Terhorst, MA
Cartografie:	T. Terhorst, MA

© Bureau Monumenten & Archeologie, Gemeente Amsterdam, 2013
Postbus 10718, 1001 ES Amsterdam, 020-2514900

Niets uit deze uitgave mag worden veeleenvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enigerlei andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van BMA. BMA aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.